

Câteva gânduri despre Nicolas Trifon

A. Răvășel

martie 2024

Pe 18 august 2023 ne-a părăsit Nicolas Trifon. Multă vreme mi-a fost greu să vorbesc sau să scriu despre Nicolas la timpul trecut, deși vestea plecării sale nu a fost neapărat neașteptată pentru mine. Știam chiar de la el că lucrurile nu-i mergeau strălucit încă din acea „vară de neuitat” a lui 2022, când, din pricini de sănătate, a trebuit să-și anuleze venirea la Cluj/Kolozsvár, unde era așteptat la Târgul Anarhist de Carte din Balcani, ediție organizată, pentru prima dată în istoria de 20 de ani a târgului, de colectivele din România. I-am simțit dezamăgirea în glas, mai ales că de Cluj/Kolozsvár îl legau firele unei bogate istorii familiale.

Dacă pe linie maternă era transilvănean, pe linie paternă, familia lui Nicolas avea rădăcini balcanice, mai precis aromâne. Istoria aparte a acestei comunități transbalcanice l-a preocupat în mod special pe Nicolas; poate nu în ultimul rând și datorită faptului că, spre deosebire de alte popoare din regiune, aromânii nu au avut niciodată un stat al lor, nici nu au formulat vreun proiect național. Un popor, un arhipelag de comunități unite prin limbă și tradiții, cu multe țări, dar fără stat. Parafrazându-l pe Pierre Clastres, care vorbea de „societatea împotriva statului”, Nicolas Trifon a vorbit, reflectând de această dată la aromâni, de „comunitatea împotriva națiunii”. Putem ghici de ce, dincolo de legătura personală și familială, istoria aromânilor l-a fascinat într-atât pe anarhistul Nicolas Trifon, care în 2005 i-a și dedicat o amplă analiză, iar mai apoi numeroase alte texte, intervenții și cercetări. În același timp, ar fi greu să nu citim în perspectiva pe care a dezvoltat-o în chestiunea aromână urmele unei evidente sensibilități libertare, care i-a marcat profund parcursul personal, intelectual și politic.

Partea cea mai cunoscută a activității lui Nicolas Trifon rămâne cea legată de Franța, țara în care, începând de la mijlocul anilor '70, a trăit și unde s-a format, până la urmă, politic. Ucenicia sa anarhistă, dacă-i putem spune așa, a început în stradă, în comunitățile alternative și colectivele militante de atunci, unde a activat o vreme cvasi-clandestin, de teama unei eventuale expulzări ca „străin”. A continuat mai apoi cu implicarea în structuri ca OCA (Organisation Combat Anarchiste) și cu numeroase colaborări la presa anarhistă scrisă (*Lutter, Iztok, Le Monde Libertaire, Interrogations* etc.) sau la Radio Libertaire, post la care a ținut în anii '80 o rubrică despre țările din est și unde, din când în când, revenea ca invitat.

Iztok a reprezentat cel mai important proiect editorial în care a fost implicat Trifon. Revista, scoasă inițial de anarhiștii bulgari aflați în exil în Franța, a devenit în scurt timp o platformă pentru vocile antiautoritare din „blocul estic”, în general reduse la tăcere de regimurile „socialismului realmente inexistent” (pentru a relua una din expresiile folosite în paginile revistei). În același timp, *Iztok* a reprezentat o punte (cu dublu sens) între Franța și țările din est, într-o perioadă în care, din Polonia până în România, revoltele muncitorilor și încercările lor de organizare în afara (și împotriva) tutelei partidului și statului erau reprimare brutal de autoritățile așa-zis „comuniste”. De altfel, chestiunea sindicatelor libere muncitorești l-a preocupat intens în această perioadă pe Nicolas, care s-a implicat activ în susținerea Solidarność din Polonia, ori în campania de eliberare a lui Vasile Paraschiv, muncitor hărțuit și arestat de nenumărate ori de autoritățile române de atunci pentru vina de a fi militat în favoarea înființării unui sindicat liber al muncitorilor.

De *Iztok* (și Nicolas Trifon) se leagă și apariția singurului manifest anarhist în limba română din acea perioadă, publicat în 1981 ca supliment al revistei. Destinat în principal muncitorilor din România și intitulat „Ce vor anarhiștii?”, textul pornea de la critica regimului birocratic al capitalismului de stat (autointitulat „socialist”) și avansa ideea unei schimbări radicale de sistem în direcția democrației directe muncitorești și a socialismului libertar, incluzând, pe lângă revendicări economice și politice, și o puternică componentă antimilitaristă, feministă, ecologistă și antirasistă. Broșura era însoțită de propunerile muncitorului Vasile Paraschiv și de chemarea adresată tuturor muncitorilor (din Albania, Bulgaria, România etc.) de delegații primului congres al sindicatului Solidarność. Planul, îmi mărturisise Nicolas, era să trimită în România cât mai multe broșuri, care urmau să fie distribuite clandestin, în speranța că ar fi fost mai apoi copiate și circulate în samizdat. Din păcate, în țară au ajuns foarte puține exemplare, iar ecurile manifestului au rămas firave.

N-am să insist asupra acestor aspecte care sunt menționate mai pe larg în toate notele biografice care îi sunt consacrate. Aproape cu totul absente din aceste mici biografii sunt însă referirile la legăturile

pe care l-a cultivat, mai ales în ultima perioadă a vieții sale, cu libertarii din România. Chestiunea nu mi se pare deloc lipsită de interes, măcar din punct de vedere documentar. Deși ea luminează și alte laturi, mai puțin evidente poate, ale parcursului său personal și politic.

La începutul anilor 2010, atunci când Nicolas a stabilit primele legături cu anarhiștii din România, mica mișcare locală părea că renaște, după anii de demoralizare care au urmat „zilelor anti-NATO” din 2008, organizate de anarhiști la București ca răspuns la *summit*-ul alianței din acel an. Întâlnirea antimilitaristă de atunci fusese reprimată violent de autorități, evenimentele fiind precedate de numeroase încercări de intimidare și presiuni asupra participanților, dar și de o insistentă campanie de presă împotriva anarhiștilor.

Patru ani mai târziu, în 2012, revista *Anarhia* din București a publicat, în premieră, un excelent „dosar *Iztok*”. Numărul conținea interviuri cu Frank Mintz și Nicolas Trifon, diferite materiale despre Vasile Paraschiv, dar și textul manifestului din 1981, republicat pentru prima dată, din câte știu, în limba română.

Descoperirea, în 2012, micilor nuclee antiautoritare, a scenei activiste și alternative locale, a animatelor spații autonome, a publicațiilor și inițiativelor anarhiste, a fost un prilej de uimire și bucurie pentru Nicolas. Își amintea mereu cu emoție de discuțiile la care fusese invitat și la care a participat la București, de Biblioteca Alternativă pe care a vizitat-o, de redescoperirea, sub neverosimile auspicii libertare, a locurilor natale. Asta, spunea el, l-a făcut să se simtă dintr-o dată „mai puțin singur”.

Am legat mereu această remarcă și de experiența anilor de *Iztok*, când legăturile sale cu exilul românesc au fost mai degrabă sporadice și, în general, parcă lipsite de cordialitate. În ochii unora dintre compatrioții săi, Nicolas trebuie că a trecut drept un excentric, un om greu de înțeles. De stânga (și încă, *horribile dictu*, de stânga radicală) într-o țară în care stânga era confundată, aproape fără rest și fără speranță, cu puterea discreționară a nomenclaturii și cu pumnul securității, Nicolas fusese un critic neîmpăcat al regimurilor așa-zis socialiste, însă de pe poziții anticapitaliste și antiautoritare, chestiuni greu de asimilat, la acea vreme, într-o cultură intelectuală dominată de judecăți binare, dar și de lipsa unor repere esențiale ale gândirii politice.

Privind retrospectiv, momentul 2012 mi se pare că poartă o încărcătură aparte, dincolo de semnificația sa personală pentru Nicolas și pentru mai tinerii săi tovarăși de idei. El marchează, pentru prima dată, o convergență între generațiile de libertari, dar și, pe de altă parte, nașterea unei conștiințe istorice a mișcării din România.

De altfel, una din particularitățile renașterii anarhismului în România după 1989, cel puțin în primii săi ani, a fost tocmai lipsa raportării la o tradiție libertară anterioară, lipsa unor puncte de reper sau a unei experiențe colective moștenite istoric. Așadar, momentul în care Nicolas descoperă (și e descoperit de) anarhiștii din România se suprapune, în mod fericit, peste o turnură istorică în sânul mișcării. Dincolo de încercările meritorii, însă sporadice, de până atunci, grupuri precum *Anarhia* – sau chiar *Râvna* – își asumă, de această dată în mod susținut, și munca de recuperare istorică. În aceeași perioadă apar și primele încercări de a produce cunoaștere în această direcție. De exemplu, Martin Veith, muncitor și istoric german, realizează o amplă cercetare dedicată lui Panait Mușoiu și *Revistei Idei* (1900-1916), cea mai importantă publicație anarhistă antebelică, publicând mai apoi și alte studii despre Zamfir C. Arbure-Ralli, Iuliu Neagu, ori despre mișcarea sindicalistă și antimilitaristă din preajma primului război mondial.

Deși revista *Anarhia* și-a încetat aparițiile după doar trei numere, primii pași fuseseră făcuți. Din discuțiile ulterioare purtate cu Nicolas, mi-am dat seama că aceste momente l-au făcut mai atent cu ceea ce se întâmpla în România pe „frontul libertar”, chestiune căreia în trecut îi acordase, din varii motive, puțină atenție. În același timp, l-au făcut, cred eu, să intuiască și că rădăcinile și ramificațiile acestor istorii, nebanuite până atunci, erau mult mai întinse decât crezuse inițial. Iar această realizare l-a făcut să privească cu alți ochi inclusiv propriul parcurs (ca) anarhist și propria situație în raport cu această istorie.

Acest prim episod inaugural a fost însă unul de scurtă durată. Nicolas a continuat, în anii care au urmat, să păstreze câteva legături și să urmărească, de departe, de ceea ce se petrecea în mediile de stânga.

Legăturile cu anarhiștii din România s-au reînnoit, de această dată ceva mai trainic, abia în 2020. Inițiativa a venit tot din partea lui Nicolas care dăduse, mulțumită unui prieten din redacția *Anarhiei*, peste proiectul editorial al *Paginilor Libere*.

Îmi amintesc și acum mesajul trimis atunci, în care ne împărtășea bucuria de a fi descoperit cărțile și publicațiile noastre, adăugând la final: „Tare m-aș fi bucurat să particip la o asemenea inițiativă editorială când trăiam în România.”

Privind retrospectiv, sunt oarecum surprins de rapiditatea cu care s-au legat lucrurile între noi atunci. Curând am început să lucrăm împreună cu colectivele *Pagini Libere* și *Anarhiva* la un mic volum de interviuri în limba română care să documenteze parcursul său ca anarhist, anii petrecuți în România ceaușistă, primele contacte cu stânga radicală franceză, proiectele la care participase în Franța, dar și perspectiva sa asupra evoluțiilor sociale și politice din răsărit.

Ne-am dat seama că pentru Nicolas, la fel ca pentru noi, cunoașterea cuiva nu era derivată în primul rând din discuții și schimburi de idei (avându-și și ele rostul lor, evident), ci din ce anume reuseam să construim, aici și acum, împreună; și, mai ales, de modul în care o făceam. Lucrând la acest mic volum, mi-a devenit limpede destul de repede că nu ideile constituiau (în primul rând) miezul întâlnirii noastre, ci generozitatea și înțelegerea prieteniei, pe care le-am resimțit, vii și prezente, încă din primul moment în care l-am cunoscut. În anii care au urmat, de altfel, el a devenit nu doar un susținător constant (deși discret) al micului proiect editorial, ci și un participant activ și entuziast, contribuind cu numeroase traduceri, articole, recenzii și sugestii la activitatea colectivului.

Unul din aspectele care l-au atras către *Pagini Libere*, cel puțin inițial, a fost dimensiunea de recuperare istorică pe care o asumam încă de la început. O vreme, discuțiile noastre s-au purtat în jurul diferitelor figuri ale istoriei anarhiste autohtone, pe ale căror urme se pornise, nu lipsit de un oarecare elan. Nu mică ne-a fost mirarea când, după ceva vreme, ne-a pus în legătură cu un bun prieten de-al său din Franța, unul din nepoții lui... Iuliu Neagu-Negulescu, a cărui utopie anarhistă *Arimania*, scrisă în 1921, de altfel singurul text de acest fel în limba română, fusese primul nostru proiect editorial. Sau când, un an mai târziu, ne-a descoperit, prin intermediul altui amic, figura pasionantă a lui V.G. Paleolog, biograf al lui Brâncuși și unul dintre apropiații anarhistului Panait Mușoiu.

În ultimul an, Nicolas își făcuse obiceiul de a trimite în țară, în mod regulat, mici colete cu reviste, cărți și broșuri. În mare parte ele erau donate unei arhive libertare, începută din dorința de a crea o platformă de documentare și popularizare a istoriei anarhiste locale, idee de care se simțea, fără îndoială, atașat. Grație generozității sale, în colecția *Anarhivei* se găsesc acum mai multe numere din *Izток*, exemplare din cărțile sale, colecțiile unor ziare anarhiste franceze, dar și ediții fundamentale ale unor opere anarhiste clasice.

Acestea au fost doar câteva din modurile prin care Nicolas a susținut, discret, mereu generos și neabătut, activitatea celor câteva nuclee libertare din România cu care a menținut de-a lungul timpului relații: un colectiv editorial, arhiva, o bibliotecă, dar și câțiva prieteni și tovarăși de idei. Însă amprenta pe care a lăsat-o el nu s-a rezumat la aspectele legate de munca editorială, de colaborările punctuale ori de schimburile de idei. Întâlnirea lui Nicolas a fost una transformativă pentru mulți dintre noi, atât în sens politic, cât și personal.

În Nicolas am descoperit în primul rând un spirit generos și lipsit de orice meschinărie. Deși nu era omul care să-și mestece vorbele atunci când avea ceva de spus, detesta profund atitudinea demolatoare, critica paralizantă, corozivă, atitudinile inchizitoriale, pe care le considera sterpe intelectual și politic. El era mai degrabă un om al punților și al discuțiilor ziditoare sau edificatoare, atunci când aveai ce spune, bineînțeles. Cu Nicolas nu te puteai simți, pe de altă parte, niciodată singur. Prezența lui nu era însă nici copleșitoare, nici sufocantă, ci vie; o prezență care, în mod paradoxal, mai degrabă crea decât lua spațiu. Poate mai mult decât orice, Nicolas avea (și dădea) curaj, mai ales în chestiunile spinoase, care păreau fără ieșire. De pildă chestiunea războiului care-l preocupa în mod deosebit în ultima vreme (*et*

pour cause). Nu evita contradicțiile, nu căuta să împace dialectic totul, înțelegând poate mai bine decât mine că „poziționarea corectă” putea să reprezinte, în anumite situații, o falsă miză. Graba pe care o observase, mai ales într-o parte a stângii radicale, de a emite „poziția corectă”, de a produce discursul cel mai potrivit, repetând adesea în gol o serie de poncife decuplate de realitatea din teren, i se păruse de o pedanterie ridicolă. Grijă sa de căpătâi, mi-a spus odată, nu era să-și salveze puritatea conștiinței (sau „sufletul”), ci să acționeze, acolo unde putea și era nevoie, pentru a răspunde unei suferințe reale, pentru a îndrepta sau alina o nedreptate. Iar din război, la fel ca din viață, nimeni nu ieșea imaculat. În plus, păcătoșii îi fuseseră dintodeauna mai aproape de inimă. Ideea era să nu fi poltron, să nu fi laș.

Fără să fie formal sau protocolar, Nicolas ținea totuși la ritmurile și ritualurile prieteniei. Ne auzeam regulat la telefon („Salut, salut, Nicolas aici!”), obicei pe care l-a păstrat neabătut până la capăt. Rămăsese la fel de volubil, de atent, de *causeur*, de conectat la actualitate, pe care o comenta cu poftă și umor („Hai că iar am făcut conferință”). Despre sănătate vorbea rar, iar eu nu-l iscodeam de teamă să nu comit o indiscreție. Era, în schimb, mult mai interesat să afle de la mine „cum merge treaba” și să-l pun la curent cu progresul la ultima carte, o traducere din Bakunin făcută de un prieten comun, pe care, din păcate, nu a mai apucat s-o răsfoiască.

Ne-am auzit ultima oară într-o seară de august. Mi-a amintit de o fotografie pe care o făcusem împreună, într-o altă „vară de neuitat”, la București, pe terasa unui restaurant armânesc unde-i plăcea să meargă când era în România. Am realizat atunci că Nicolas își lua rămas-bun. Generos ca întotdeauna, îmi amintise, în chiar clipa despărțirii, de viață, de prietenie, de bucuria regăsirii.

Răvășel

martie 2024

Biblioteca Anarhistă

A. Răvășel
Câteva gânduri despre Nicolas Trifon
martie 2024

Buletinul Anarhivei #1/2024

ro.theanarchistlibrary.org